

Olga Zakrzewska

BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE W STOSUNKACH ROSJA – UNIA EUROPEJSKA W KONTEKŚCIE WSPÓŁZALEŻNOŚCI EKSPORTOWO-IMPORTOWYCH

Opracowanie ma na celu przedstawienie problematyki bezpieczeństwa energetycznego i procesu kształtowania się relacji Unia Europejska – Rosja w zakresie polityki energetycznej w kontekście ich wzajemnych współzależności importowo-eksportowych, ze szczególnym skierowaniem uwagi na kwestie związane z sektorami naftowym i gazowym jako najistotniejszych elementach tych stosunków.

Autorka podjęła próbę analizy relacji między rosyjskim sektorem paliwowo-energetycznym a bezpieczeństwem ekonomicznym Rosji, m.in. opisując główne problemy tych sektorów, które stanowią jednocześnie poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa energetycznego Rosji, a pośrednio Unii Europejskiej, przez co mają bezpośredni wpływ na kształtowanie się relacji energetycznych Rosja – Unia Europejska.

1. Cele i założenia strategiczne rosyjskiej polityki energetycznej

Podstawowe cele i założenia rosyjskiej polityki energetycznej zostały określone w dokumencie „Strategia energetyczna Rosji do 2030 r.” opublikowanym pod koniec 2009 r.

Podkreślono w nim m.in. priorytetowe znaczenie Bałtyckiego Systemu Rurociągowego (BTS 2) i ropociągu Syberia Wschodnia–Ocean Spokojny (WSTO) dla przesyłu ropy naftowej oraz gazociągów Nord Stream (nitka północna) oraz South Stream (nitka południowa) dla przesyłu gazu. Plany dotyczące rozbudowy sieci transportowej mają na celu uzyskanie przez Rosję znacznej nadwyżki mocy przesyłowych oraz bezpośredniego dostępu do rynków zbytu, bez konieczności korzystania z usług tranzytowych sąsiednich państw.

Innym celem strategicznym wymienionym w przedmiotowym dokumencie jest zwiększenie rosyjskich inwestycji na świecie, w tym zakup udziałów w zagranicznych koncernach energetycznych. Niemniej najważniejszym warunkiem zachowania przez Rosję wpływu na międzynarodowe rynki surowcowe jest wysoki poziom rodzimej produkcji oraz utrzymanie w większości w rękach państwa surowców naturalnych, którymi dysponuje Rosja. Zgodnie z założeniami rządowymi wydobycie ropy do 2030 r. w porównaniu z poziomem z 2008 r. powinno wzrosnąć o 7–8% (do 530–535 mln t), gazu o 34–42% (do 880–940 mld m³). Warto jednak zaznaczyć, że Międzynarodowa Agencja Energetyczna w „World Energy Outlook 2012” odnosi się sceptycznie co do możliwości osiągnięcia przez rosyjski sektor paliwowo-energetyczny ww. wskaźników przede wszystkim z powodu niewystarczających inwestycji w infrastrukturę przesyłową oraz niedostatecznych nakładów na eksploatację nowych złóż. Z kolei nieosiągnięcie zakładanego wzrostu może prowadzić w Rosji do destabilizacji gospodarczej, a następnie polityczno-społecznej. Podkreślono przy tym wagę zagospodarowywania nowych złóż węglowodorowych umiejscowionych w regionie wschodniosyberyjskim, dalekowschodnim i północnym¹.

Kolejnym celem strategicznym rosyjskiej polityki energetycznej jest obniżenie energochłonności rosyjskiej gospodarki i optymalizacja bilansu pierwotnych nośników energii (obecnie zdominowanego przez gaz). Według szacunków zaprezentowanych w „Strategii...” Rosja byłaby w stanie zaoszczędzić w 2030 r. nawet 240 mld m³ gazu, 90 mln t węgla i 45 mln t ropy, jeśli zastosuje energooszczędne i racjonalne rozwiązania w gospodarce krajowej. W obecnej strategii rządowej ich łączny koszt oszacowano na 547–588 mld dol., przy czym, co wcześniej wyliczono w raporcie Banku Światowego, gospodarka rosyjska mogłaby wtedy zaoszczędzić 120–150 mld dol. rocznie, nie licząc dodatkowych wpływów z eksportu. Wprowadzone zmiany zmniejszą również wrażliwość gospodarki na wyniki ekonomiczne sektora paliwowo-energetycznego².

Warto zauważyć, że w obowiązującej strategii energetycznej Rosji zrezygnowano z fragmentów istniejących w poprzednim dokumencie rządowym, mówiących o tym, że „zasoby surowcowe i kompleks paliwowo-energetyczny, będące fundamentem rozwoju gospodarki, stanowią ważny instrument polityki wewnętrznej i zagranicznej” oraz że „pozycja państwa na światowych rynkach energii w dużym stopniu determinuje geopolityczne oddziaływanie Federacji Rosyjskiej”. Niemniej ich brak wcale nie oznacza rezygnacji rządu z chęci posługiwania się dostawami energii w celach geopolitycznych. Przeciwnie, pisząc o polityce energetycznej Rosji, należy podkreślić

¹ J. Ćwiek-Karpowicz, *Polityka energetyczna Rosji – szanse wyzwania*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2011, s. 10.

² Ibidem, s. 13.

znaczenie jej zewnętrznego wymiaru dla urzeczywistniania najważniejszych strategicznych celów współczesnej Rosji na arenie międzynarodowej – stworzenia i ugruntowania jej potęgi ekonomicznej i mocarstwowej pozycji w stosunkach międzynarodowych. Jednocześnie odgrywa ona zasadniczą rolę w umacnianiu ekonomicznego bezpieczeństwa kraju. Silniejsza integracja Rosji ze światowym rynkiem surowców, zdobywanie nowych rynków zbytu i umacnianie pozycji na dotychczasowych rynkach eksportowych, a także międzynarodowa współpraca w sferze poszukiwania i produkcji oraz efektywniejsze wykorzystanie surowców energetycznych są najważniejszymi kierunkami zagranicznej polityki energetycznej Rosji. Zgodnie z dokumentami priorytetowym celem rosyjskiej polityki energetycznej jest wzmocnienie pozycji Rosji na światowych rynkach energetycznych i maksymalnie efektywne wykorzystanie możliwości eksportowych Rosji. W tym celu rozwijana jest dyplomacja energetyczna Rosji, która koncentruje się na pięciu podstawowych obszarach:

- 1) eksporcie i transzycie surowców,
- 2) zwiększeniu obecności rosyjskich koncernów naftowych i gazowych na rynkach energetycznych innych państw,
- 3) zdobywaniu licencji i zagospodarowaniu zasobów surowcowych znajdujących się poza terytorium Rosji,
- 4) przyciąganiu zagranicznych inwestycji do rosyjskiego sektora i rozwijaniu współpracy naukowej, technologicznej i prawnej z zagranicznymi partnerami,
- 5) organizowaniu zinstytucjonalizowanej współpracy międzynarodowej – z eksporterami, importerami, krajami tranzytowymi, stowarzyszeniami i koncernami energetycznymi³.

Jednocześnie podstawowym komponentem zewnętrznej polityki energetycznej Rosji jest strategia eksportowa. Zakłada ona zwiększenie ekspansji eksportowej na rynki zagraniczne, dywersyfikację szlaków eksportowych w celu zmniejszenia roli krajów tranzytowych i ogólną dywersyfikację struktury towarowej rosyjskiego handlu.

³ K.M. Prońska, *Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach UE – Rosja*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012, s. 219.

2. Uzależnienie gospodarki rosyjskiej od eksportu surowców energetycznych

Sektor energetyczny Rosji, a w szczególności jego dwa główne ogniwa, tj. przemysł naftowy i gazowy, stanowią podstawę funkcjonowania rosyjskiej gospodarki. Zgodnie z danymi rządowymi wypracowują one łącznie ponad jedną czwartą PKB, jedną trzecią produkcji przemysłowej i dochodów budżetu skonsolidowanego, tj. federalnego i regionalnych, oraz mniej więcej połowę dochodów budżetu federalnego⁴. Powyższe dane obrazują uzależnienie gospodarki rosyjskiej od obu ww. sektorów. Wpływy ze sprzedaży obu surowców stanowią około dwie trzecie wartości całego rosyjskiego eksportu i wpływów dewizowych. Z tego na sam sektor ropy naftowej przypada 50% eksportu (udział tego sektora w tworzeniu rosyjskiego PKB jest największy)⁵.

„World Energy Outlook 2012” wskazuje, że w ramach światowego popytu na energię widoczne jest wyraźne odejście od ropy i węgla w kierunku gazu ziemnego i odnawialnych źródeł energii, co będzie musiało mieć wpływ na rosyjską politykę energetyczną. Ponadto Międzynarodowa Agencja Energetyczna w „World Energy Outlook 2012” przewiduje, że dochody Rosji z tytułu eksportu surowców energetycznych (gazu, ropy i węgla) wzrosną z 380 mld dol. rocznie do 410 mld dol. rocznie w 2035 r.⁶

Tak silne uzależnienie rosyjskiej gospodarki od dochodów z eksportu ropy i gazu powoduje równocześnie jej silną zależność od koniunktury na międzynarodowych rynkach surowców, co jest niekorzystne z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego tego kraju. Przede wszystkim czyni to rosyjską gospodarkę bardzo wrażliwą na gwałtowne zmiany *terms of trade*, co w określonych okolicznościach może prowadzić do destabilizacji gospodarczej kraju (w 2009 r. w wyniku spadku cen ropy naftowej na światowych rynkach Rosja doświadczyła 8% spadku PKB). Należy zaznaczyć, że do tej pory klasycznym instrumentem w polityce zagranicznej Rosji, opartym na rozwiązaniach siłowych, było „zakręcanie kurka” w warunkach dużego udziału danego źródła w imporcie kraju, który podlegał dyscyplinowaniu w celu osiągnięcia korzystnych dla Rosji *terms of trade*. Natomiast sytuacja polegająca na uzależnieniu określonych rynków zbytu od rosyjskich surowców energetycznych, np. rynku unijnego, może ulec zmianie i spowodować odwrócenie dotychczasowych

⁴ Strategia Energetyczna Rosji do 2020 r. rozporządzenie rządu z dnia 28 sierpnia 2003 r. nr 1234-p, s. 7.

⁵ Ibidem, s. 175.

⁶ „World Energy Outlook 2012”, Międzynarodowa Agencja Energetyczna, Paryż 2012.

ról, chociażby w przypadku wprowadzenia jednej wspólnej, europejskiej polityki energetycznej. Podobnie może wpłynąć spadek cen surowców energetycznych na stan gospodarki Rosji. Dotychczasowy wzrost i koniunktura oparta na wydobyciu i sprzedaży surowców może okazać się niestabilna i krótkotrwała. Szanse na to wydają się spore chociażby w kontekście oddalenia możliwości interwencji militarnej USA w Syrii, co zmniejsza szanse na kolejny wzrost cen surowców energetycznych. Przy tym należy pamiętać, że ceny poszczególnych surowców są ze sobą ściśle powiązane i istnieje między nimi ścisła korelacja: jeśli rośnie cena jednego z surowców, to ma to wpływ również na cenę drugiego, i odwrotnie.

Ponadto wysoki stopień uzależnienia gospodarki od jednego sektora może prowadzić do różnorodnych patologii systemu gospodarczego, jak chociażby wykorzystywanie przez Rosję dochodów z sektora paliwowo-energetycznego jako doraźne remedium na problemy społeczno-gospodarcze (równoważenie budżetu, obsługa zadłużenia zagranicznego, finansowanie wielu niedochodowych sektorów, działań militarnych) zamiast na długofalowe inwestycje. W konsekwencji bogactwo surowcowe i wysokie dochody z eksportu zaburzają w pewnym sensie zdolność Rosji do podejmowania racjonalnych i optymalnych decyzji w obszarze polityki gospodarczej, powodując koncentrowanie się na osiągnięciu łatwych korzyści z handlu surowcami. Z kolei wykorzystywanie możliwości wysokiego opodatkowania sektora naftowo-gazowego nie stwarza właściwych bodźców do modernizacji i rozwoju gospodarki. Tego typu polityka prowadzi do podwójnego uzależnienia gospodarki od sektora paliwowo-energetycznego, tj. z jednej strony uzależnienia od dochodów ze sprzedaży surowców odbiorcom zewnętrznym, z drugiej zaś uzależnienia rynku wewnętrznego od tanich surowców i energii (rosyjska gospodarka jest jedną z najbardziej energochłonnych).

3. Charakterystyka rosyjskiego sektora energetycznego – potrzeby inwestycyjne oraz kondycja infrastruktury przesyłowej

Pod względem wielkości udokumentowanych złóż gazu ziemnego i ropy naftowej Rosja zajmuje odpowiednio pierwsze i siódme miejsce na świecie, kontrolując prawie jedną czwartą światowych zasobów gazu (44 bln m³; szacunki te nie uwzględniają gazu niekonwencjonalnego) i jedną osiemnastą zasobów ropy (10 mld t)⁷.

⁷ J. Cwiek-Karpowicz, op.cit., s. 17.

Utrzymywane w ostatnich latach wysokie tempo produkcji oraz relatywnie niski poziom inwestycji kapitałowych w celu zagospodarowania nowych złóż sprawiły, że obecnie eksploatowane rosyjskie zasoby ropy i gazu ulegają stopniowemu wyczerpaniu. Wyrazem tego jest fakt, że trzy największe złoża zachodniosyberyjskie: Urengojskie, Jamburskie i Miedwieżje, pokrywające ponad trzy czwarte wydobycia największego producenta gazu w Rosji – Gazpromu, są wyczerpane odpowiednio w 70%, 54% i 80%, a spadek ich wydobycia szacowany jest na 25–30 mld m³ gazu rocznie. Rosyjski sektor paliwowo-energetyczny potrzebuje znacznych nakładów na utrzymanie obecnego poziomu produkcji, a tym bardziej na jej zwiększenie. Zgodnie z szacunkami raportu „World Energy Outlook 2010” Międzynarodowej Agencji Energetycznej oraz rządowej „Strategii energetycznej Rosji do 2030 r.” roczne inwestycje w tym sektorze powinny sięgać 52–58 mld dol. (26–30 mld dol. rocznie w sektorze gazowym i 26–28 mld dol. w sektorze naftowym)⁸.

Mówiąc o potrzebach inwestycyjnych rosyjskiego sektora energetycznego, należy mieć przede wszystkim na względzie specyfikę i kondycję rosyjskiej infrastruktury przesyłowej. Rosyjska infrastruktura przesyłowa istniejąca głównie w europejskiej części kraju została zbudowana w czasach radzieckich z myślą o zaopatrywaniu w ropę naftową oraz gaz ziemny najważniejszych ośrodków przemysłowo-miejskich w Związku Radzieckim oraz w pozostałych państwach socjalistycznych Europy Wschodniej. Po rozpadzie ZSRR system rurociągowy znalazł się pod kontrolą nie tylko Rosji, ale także państw poradzieckich. Sytuacja ta zmusiła władze rosyjskie do porozumienia się z nowymi krajami tranzytowymi, przede wszystkim z Ukrainą i Białorusią.

Częste konflikty z sąsiadami na tle dostaw i tranzytu rosyjskich surowców energetycznych skłoniły władze Rosji do podjęcia działań mających na celu stworzenie alternatywnych tras przesyłowych, aby ominąć wspomniane kraje i uzyskać bezpośredni dostęp do rynków zachodnioeuropejskich. Taką rolę mają odgrywać już wspomniane gazociągi Nord Stream i South Stream, jak również ropociągi BTS 1 i BTS 2 stwarzające możliwość wykorzystania krajowych portów naftowych w Primorsku i Ust-Łudze.

Przesył ropy i gazu nowymi trasami może znacznie podwyższyć cenę surowców. Jednakże z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego krajów Europy Zachodniej budowa alternatywnych tras przesyłowych zwiększa gwarancje dostaw rosyjskich surowców energetycznych, zaś z punktu widzenia interesów Rosji zabezpiecza stały dopływ dochodów z eksportu oraz wzmacnia jej pozycję w negocjacjach z dotychczasowymi państwami tranzytowymi. Po uruchomieniu gazociągu Nord

⁸ Ibidem.

Stream i ropociągu BTS 2 pod koniec 2011 r. Rosja może wywierać jeszcze większy nacisk na Białoruś, Ukrainę, a także na Polskę w celu uzyskania lepszych warunków tranzytu ropy i gazu oraz dostępu do rynku energetycznego tych państw – jeśli nie zapewnią one sobie innych źródeł pozyskiwania surowców energetycznych.

Jeżeli chodzi o analizę tempa rozwoju rosyjskiego sektora energetycznego, to wydaje się, że jego najbardziej miarodajnymi miernikami są wskaźniki dotyczące produkcji ropy/gazu oraz ich unijnego importu (patrz tablice 1 i 2).

4. Główne wyzwania sektora naftowego Rosji i ich charakterystyka

Sektor naftowy jest najważniejszą gałęzią rosyjskiej gospodarki, dostarcza największych wpływów do budżetu państwa i jest jednym z głównych filarów, na których opiera się międzynarodowa pozycja Rosji. Dochody naftowe są również jednym z najważniejszych instrumentów pozwalających elicie rządzącej utrzymać stabilność polityczno-społeczną kraju.

Sektor ten wyróżnia spośród innych rosyjskich sektorów paliwowo-energetycznych poddanie go prywatyzacji (prywatyzacja objęła sektor produkcji, natomiast pełną kontrolę państwo utrzymało nad systemem przesyłowym). Po dojściu do władzy Władimir Putin uznał prywatyzację sektora naftowego za błąd i podjął działania na rzecz zwiększenia zaangażowania państwa w sektor naftowy. Mimo tych działań koncerny prywatne wciąż kontrolują 60% rosyjskiej produkcji⁹.

W sektorze produkcyjnym dominującą rolę odgrywa dziewięć koncernów: w tym dwa, w których większość udziałów posiada państwo: Rosneft i Gazprom oraz siedem prywatnych: Lukoil, TNK-BP, SurgutNefteGaz, Tatneft, Baszneft, Russneft oraz Slavnneft. W latach 90. jednym z największych problemów rosyjskiego sektora naftowego był gwałtowny spadek produkcji, będący rezultatem głębokich zaniedbań okresu radzieckiego, dopiero w 1999 r. zaczęto odnotowywać wzrost produkcji. W tym kontekście jeszcze większym sukcesem był wzrost produkcji ropy o ponad 50% w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Było to możliwe dzięki szybkiemu wzrostowi cen surowców i prowadzeniu ekstensywnego wydobycia z najłatwiej dostępnych złóż naftowych. W rezultacie wiele z nich zostało nadmiernie wyeksploatowanych. W połączeniu z brakiem wystarczających inwestycji w prace geologiczno-poszukiwawcze nowych

⁹ W. Konończuk, *Najlepszy sojusznik Rosji – kondycja i perspektywy rosyjskiego sektora naftowego*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2012, s. 5.

złóż może to wpływać na spadek produkcji w kolejnych latach¹⁰. Następnym ważnym problemem rosyjskiego sektora naftowego jest ograniczający jego rozwój i mający potencjalnie groźne skutki dla jego przyszłości wysoki poziom jego opodatkowania (najważniejszym celem rosyjskiego systemu fiskalnego wobec tej gałęzi gospodarki rosyjskiej jest zdobycie możliwie najwyższych dochodów do budżetu, nie zaś stymulacja jego rozwoju)¹¹.

W strategii energetycznej z 2009 r. Rosja zapowiada wprowadzić wzrost produkcji do 2030 r. do około 11 mln baryłek dziennie, ale w kontekście ww. problemów hamujących rozwój rosyjskiego sektora naftowego należy raczej oczekiwać, że sporym wysiłkiem dla kraju będzie już samo utrzymanie obecnego poziomu produkcji. Tym bardziej że według prognoz do 2035 r. produkcja z obecnie eksploatowanych złóż spadnie do 70%. Zgodnie z przewidywaniami Międzynarodowej Agencji Energetyki („World Energy Outlook 2012”) wydobycie ropy w Rosji, które w 2011 r. osiągnęło poziom 10,6 mln baryłek dziennie (jest to najwyższy poziom od czasu upadku ZSRR), ze względu na niedostateczne inwestycje w zakresie infrastruktury („World Energy Outlook 2010” szacuje, że w ostatnich latach inwestycje dominujących na rynku rosyjskim koncernów energetycznych stanowiły 50–70% potrzeb sygnalizowanych w „Strategii energetycznej Rosji do 2030 r.” i raporcie Międzynarodowej Agencji Energetycznej)¹² oraz brak nakładów na eksploatację nowych złóż spadnie do 2035 r. do 9,2 mln baryłek dziennie. Agencja przewiduje również, że po utracie w 2010 r. przez Rosję pozycji największego wydobywcy ropy na rzecz Arabii Saudyjskiej w 2020 r. zostanie również w tej dziedzinie prześcignięta przez Stany Zjednoczone¹³. Jednocześnie oczekuje się, że zapotrzebowanie na ropę wzrośnie z 87,4 mln baryłek dziennie w 2011 r. do 99,7 mln baryłek dziennie w 2035 r. Do zrekompensovania spadającej produkcji z istniejących złóż i dodania nowych mocy produkcyjnych rosyjski sektor naftowy wymaga znaczących inwestycji, które Międzynarodowa Agencja Energetyki szacuje na 740 mld dol. w latach 2011–2035 (średnio 29 mld dol. rocznie)¹⁴. Sprostanie tym potrzebom inwestycyjnym będzie uzależnione od cen ropy na rynku światowym oraz reżimu fiskalnego panującego w Rosji.

Obecnie Rosja eksportuje ponad 7 mln baryłek dziennie. Międzynarodowa Agencja Energetyki prognozuje spadek eksportu do poziomu 6,4 mln baryłek dziennie w 2035 r. Problem stanowią jednak nie tylko zdolności produkcyjne, ale również wydolność systemu przesyłowego. Zgodnie z oceną analityków poziom

¹⁰ Ibidem, s. 5.

¹¹ Ibidem, s. 42.

¹² J. Ćwiek-Karpowicz, op.cit., s. 17.

¹³ „World Energy Outlook 2012”, op.cit.

¹⁴ K.M. Prońska, op.cit., s. 185.

wyeksportowania rosyjskiego systemu ropociągów osiągnął 97%, a transportowane jest nim 99% wydobycia. Ta w większości przestarzała i wyeksplorowana infrastruktura wymaga modernizacji i rozbudowy, a co za tym idzie inwestycji zagranicznych¹⁵. Przytoczone liczby obrazują, jak ważne dla przyszłości rosyjskiego sektora paliwowo-energetycznego jest przyciągnięcie inwestycji zagranicznych.

Tablica 1. Import ropy z Rosji do UE/Produkcja ropy w Rosji (1995 r.=100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Import ropy z Rosji do UE	100	100	100	100	130	150	170	180	190	200	200	200	200	180	170
Produkcja ropy w Rosji	100	100	100	100	100	110	115	120	140	150	155	157	158	159	160

Źródło: opracowanie na podstawie danych pochodzących z Eurostatu (dane dotyczące importu ropy z Rosji do UE) oraz z Russian Federal State Statistics Service (dane dotyczące produkcji ropy w Rosji). Wszystkie ww. dane są dostępne w *EU-27 and Russia: basic statistical indicators and selected trade figures, 2000–2010* na stronie internetowej http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-069/EN/KS-SF-11-069-EN.PDF, tabele 5 i 10 (17.10.2013). Statystyki pokazują gwałtowny wzrost produkcji rosyjskiej ropy od 1999 r. (szczególnie gwałtowny w latach 1999–2004). Obserwujemy również od 1999 r. (choć znacznie mniej gwałtowny) wzrost importu rosyjskiej ropy do UE, aż do 2006 r., kiedy gdzie zaczynamy obserwować lekki spadek.

5. Sytuacja w sektorze gazu ziemnego

Decydującą rolę w rosyjskim sektorze gazowym odgrywa Gazprom, który ma na tym rynku pozycje monopolisty. Koncern kontroluje 70% potwierdzonych zasobów gazu w Rosji (około 18% zasobów światowych), zapewnia około 80% krajowego wydobycia surowca, jest wyłącznym właścicielem całej rosyjskiej sieci gazociągowej i jedynym w Rosji eksporterem błękitnego paliwa¹⁶.

Specyfiką tego sektora jest silna kontrola i integracja państwa, a także brak mechanizmów rynkowych. Wynika to ze znaczenia sektora gazowego dla całej rosyjskiej gospodarki. Sektor gazu ziemnego odpowiada za połowę wewnętrznej konsumpcji energii pierwotnej, a także przynosi około 13% dochodów eksportowych i wytwarza 8–9% PKB¹⁷. Międzynarodowa Agencja Energetyki przewiduje wzrost

¹⁵ M. Fredholm, *The Russian Energy Strategy & Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?* CSRC, September 2005, s. 27.

¹⁶ E. Paszyc, *Sektor gazowy: ekspansja Gazpromu na regionalnym rynku*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2011, s. 2.

¹⁷ J. Stern, *The Russian Gas Balance to 2015 Difficult Years Ahead in Russian and CIS Gas markets and Their Impact on Europe*, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 54.

wydobycia gazu ziemnego na świecie z 675 mld m³ rocznie do 1,2 bln m³ w 2035 r. Jednocześnie Agencja przewiduje, że do 2020 r. Rosja w wydobyciu gazu zostanie prześcignięta przez Stany Zjednoczone. Mimo to jej eksport gazu ziemnego według ekspertów Agencji w 2035 r. osiągnie 310 mld m³. Ponadto Międzynarodowa Agencja Energetyki przewiduje, że Unia Europejska pozostanie największym odbiorcą rosyjskiego gazu. Obecnie importuje 62% swojej konsumpcji, a w 2035 r. zgodnie z przewidywaniami Agencji będzie importowała 85% swojej konsumpcji¹⁸.

Podobnie jak w przypadku sektora naftowego jednym z większych problemów sektora gazowego jest starzejąca się baza produkcyjna. Zrekompensowanie spadku produkcji z największych rosyjskich złóż wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych. Są one niezbędne zarówno dla unowocześnienia dalszej eksploatacji złóż, jak i zintensyfikowania prac nad poszukiwaniem i otwieraniem nowych.

Obok ograniczonego potencjału produkcji słabym ogniwem sektora gazowego jest także infrastruktura przesyłowa, w tym magistrale transportowe. Cały system produkcji, przetwarzania, magazynowania i dystrybucji zintegrowany jest w Jednolity System Zaopatrzenia w Gaz (ESG), będący własnością Gazpromu. Zaniedbania inwestycyjne lat 90. doprowadziły do znacznego zmniejszenia się jego przepustowości. Obawy przed pojawieniem się deficytu mocy przesyłowych stworzyły presję inwestycyjną – w latach 2004–2006 połowa inwestycji Gazpromu przypadła na infrastrukturę transportową. Dzięki temu udało się zwiększyć przepustowość systemu, chociaż wciąż jest on optymalnie obciążony. Biorąc jednak pod uwagę plany zwiększenia produkcji zgodnie ze strategią energetyczną do 800–837 mld m³ w 2020 r. i 885–940 mld m³ w 2030 r. – konieczne jest coroczne zwiększanie nowych mocy przesyłowych, a także poprawa zdolności magazynowych. Dotychczas istotną barierą w rozwoju produkcji była agresywna ekspansja zewnętrzna prowadzona przez Gazprom, która odbywa się kosztem rozwoju sektora gazowego w samej Rosji¹⁹.

Podsumowując, rozwój sektora gazowego i jego zdolności do zaspokojenia potrzeb zależą będzie od dynamiki inwestycji. Poprawa klimatu inwestycyjnego, liberalizacja sektora, a także dobra koniunktura na rynkach międzynarodowych są warunkami koniecznymi do zwiększenia inwestycji w rosyjskim sektorze gazowym przez Gazprom, a także niezależnych producentów, współpracujących z międzynarodowymi koncernami.

¹⁸ „World Energy Outlook 2012”, op.cit.

¹⁹ E. Paszyc, op.cit., s. 47.

Tablica 2. Import gazu z Rosji do UE/Produkcja gazu w Rosji (1995 r.=100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Import gazu z Rosji do UE	100	100	100	100	100	100	98	100	100	100	100	100	99	100	98
Produkcja gazu w Rosji	100	100	100	100	100	95	95	100	105	107	110	110	110	110	100

Źródło: jak do tablicy 1. Statystyki pokazują stabilny poziom importu rosyjskiego gazu do UE, przy jednocześnie lekkim wzroście jego produkcji w latach 2001–2008.

Niemniej analizując sytuację w rosyjskim sektorze gazu ziemnego w kontekście relacji energetycznych Unia Europejska – Rosja, należy mieć na względzie, że choć w porównaniu z sektorem naftowym w sensie finansowym i energetycznym jest on mniejszy, to ze względu na silne uzależnienie poszczególnych krajów unijnych od dostaw rosyjskiego gazu jego znaczenie dla bezpieczeństwa unijnego jest szczególnie duże. Z kolei z punktu widzenia Rosji udział rynku unijnego jako odbiorcy rosyjskiego gazu jest większy niż ma to miejsce w przypadku eksportu rosyjskiej ropy. Tak więc współzależność Unii i Rosji w zakresie gazu wydaje się szczególnie silna i trwała²⁰.

6. Znaczenie Unii Europejskiej dla Rosji i jej miejsce w rosyjskiej polityce eksportu surowców energetycznych

Dla Rosji eksportującej ponad połowę całkowitej krajowej produkcji ropy naftowej i około 30% gazu ziemnego europejski kierunek eksportu ma podstawowe znaczenie. Na rynek ten kierowane jest obecnie 80% rosyjskiego eksportu ropy naftowej i ponad 90% eksportu gazu ziemnego. Z tego większość przypada na Unię Europejską, która jeszcze przed rozszerzeniem była odbiorcą 53% rosyjskiego eksportu ropy i 62% gazu. Integracja krajów Europy Środkowowschodniej i Południowo-Wschodniej zwiększyły zależność Rosji od rynku unijnego. Po 2004 r. jego udział w rosyjskim eksporcie wzrósł do około 63% w przypadku ropy naftowej i 68% w odniesieniu do gazu ziemnego, a wraz z kolejnym rozszerzeniem oraz rosnącym zapotrzebowaniem Unii na gaz jej udział w eksporcie gazu w 2008 r. wyniósł 80%. Uruchomienie eksportu LNG przez Rosję, a także spadek zapotrzebowania na gaz w krajach Unii w 2009 r.

²⁰ *Roadmap EU–Russia Energy Cooperation until 2050, Bruksela/Moskwa 2013*, http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf, s. 10 (17.10.2013).

sprawił, że w 2010 r. udział rynku Unii Europejskiej w rosyjskim eksporcie spadł do około 57%²¹.

Warto zaznaczyć, że rynek unijny jest nie tylko największym odbiorcą rosyjskich surowców energetycznych, ale też najbardziej dochodowym kierunkiem. Rosja jest więc w znacznej mierze zależna od niego, należy jednak zauważyć, że udział rynku UE w rosyjskim eksporcie systematycznie spada. Jest to wynik zarówno prowadzonej przez Rosję polityki dywersyfikacji kierunków eksportu, jak również zwiększenia dochodów z rynku wewnętrznego i krajów WNP wynikającego z systematycznego podnoszenia cen gazu w rozliczeniach wewnętrznych i z krajami WNP. W przyszłości należy oczekiwać dalszego spadku udziału Unii Europejskiej w dochodach rosyjskiego sektora paliwowo-energetycznego. Wydaje się jednak, że nawet uwzględniając istotny wzrost dochodów generowanych przez rynek wewnątrzrosyjski, a także zwiększenie eksportu ropy, gazu do Chin oraz innych krajów azjatyckich (obecny wzrost zapotrzebowania na surowce energetyczne jest generowany głównie przez gospodarkę rozwijającą się, przede wszystkim Chin i Indii), szacuje się, że przewidywany przez Międzynarodową Agencję Energetyki wzrost zapotrzebowania na energię o 40% w latach 2009–2035 w 90% będzie w 90% generowany przez kraje spoza OECD²²), Unia Europejska pozostanie kluczowym partnerem handlowym Rosji.

Niemniej według prognoz Agencji zakładających istotny wzrost udziału Chin w rosyjskim handlu w 2035 r. (z tego kierunku ma pochodzić 20% dochodów eksportowych Rosji, co w porównaniu z dzisiejszymi 2% stanowić będzie imponujący wzrost) udział Unii w rosyjskich dochodach z eksportu surowców energetycznych w 2035 r. będzie wynosił około 48%²³. Pisząc o znaczeniu rynku unijnego dla rosyjskiego sektora energetyczno-paliwowego, należy również mieć na względzie pomoc techniczną udzielaną przez Unię Rosji w celu modernizacji rosyjskich systemów przesyłowych (choćby Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa – ENPI).

Z kolei patrząc na relacje energetyczne Unia Europejska – Rosja w kontekście bilansu handlowego, trzeba zaznaczyć, że wykazuje on deficyt po stronie Unii, niemniej import unijny z Rosji jest zdominowany przez jeden rodzaj produktów tj. surowce energetyczne – około 75% (w 2010 r. ropa stanowiła 63% unijnego importu z Rosji, a gazu 9%), podczas gdy eksport unijny do Rosji jest znacznie bardziej zróżnicowany i elastyczny (głównie chemikalia, maszyny i sprzęt fabryczny oraz transportowy)²⁴.

²¹ K.M. Prońska, op.cit., s. 228.

²² *Roadmap EU–Russia...*, op.cit., s. 3.

²³ „World Energy Outlook 2012”, op.cit.

²⁴ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Russia-EU_-_basic_statistical_indicato

7. Bezpieczeństwo dostaw w polityce energetycznej Unii Europejskiej

Wobec zwiększającego się zapotrzebowania Unii Europejskiej na energię oraz spadku wewnętrznej produkcji surowców i wzrostu zależności importowej Unia zaczęła stopniowo ukierunkowywać swoją politykę energetyczną na zewnętrzny wymiar bezpieczeństwa energetycznego, tj. zapewnienie bezpiecznych dostaw importowanych surowców energetycznych oraz zredukowanie ryzyka związanego z fluktuacją cen na międzynarodowych rynkach surowców.

Obecnie Unia Europejska jest trzecim największym po Chinach i USA konsumentem energii pierwotnej na świecie. W 2010 r. całkowita konsumpcja Unii Europejskiej wyniosła 1,7 mld t (tona oleju ekwiwalentnego – energetyczny równoważnik jednej metrycznej tony ropy naftowej o wartości opałowej równej 10 000 kcal/kg), co stanowi 14,4% światowej konsumpcji. Jest zarazem drugim największym światowym konsumentem ropy naftowej oraz gazu ziemnego²⁵.

Pomimo spowolnienia tempa wzrostu konsumpcji i dywersyfikacji bilansu energetycznego chociażby o odnawialne źródła energii potrzeby importowe Unii Europejskiej systematycznie się zwiększają. Obecnie w oparciu o wewnętrzną produkcję Unia jest w stanie zaspokoić zaledwie 26% zapotrzebowania na ropę naftową oraz 36% zapotrzebowania na gaz²⁶. (Według Eurostatu zależność Unii od importu surowców energetycznych w 2011 r. wyniosła 53,84%, w tym od gazu 66,97%, a od ropy 84,93%²⁷).

Głównymi źródłami energii pierwotnej dla Unii Europejskiej w ujęciu regionalnym są: region b. ZSRR, Bliski Wschód i Afryka Północna oraz Morze Północne (kraje OPEC dostarczają około 35% importowanej przez Unię ropy naftowej). Jednakże największym indywidualnym eksporterem ropy do Unii jest Rosja. Jej udział w unijnym imporcie ropy naftowej wynosi około 33%, a łącznie z całym obszarem b. ZSRR Unia importuje ponad 42% ropy naftowej. Jeszcze większa jest rola Rosji na europejskim rynku gazu ziemnego. W 2009 r. z Rosji pochodziło 34% całkowitego importu Unii Europejskiej, co jednak oznaczało kilkuprocentowy spadek w porównaniu z latami wcześniejszymi – w 2007 r. około 38,4%, a w 2008 r. – 37,6% importu przypadało na Rosję²⁸. Rosyjskie dostawy do Europy realizowane są w oparciu

²⁵ „World Energy Outlook 2012”, op.cit.

²⁶ K.M. Prońska, op.cit., s. 265.

²⁷ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/energy/data/main_tables, Eurostat 2012 (26.08.2013).

²⁸ K.M. Prońska, op.cit., s. 269.

o transport gazociągowy i kontrakty długoterminowe, co czyni kraje Unii jeszcze bardziej związanymi z tym kierunkiem dostaw.

8. Dialog energetyczny Unia Europejska – Rosja

Podstawą dialogu energetycznego Unia Europejska – Rosja jest Układ o partnerstwie i współpracy, który obejmuje również sferę polityki energetycznej. W 2000 r. podczas paryskiego szczytu Unia Europejska – Rosja podjęto decyzję o rozwoju strategicznego partnerstwa w sferze energetycznej i ustanowieniu w tym celu dialogu energetycznego.

Dialog energetyczny obejmuje m.in. kwestie: bezpieczeństwa dostaw, efektywności energetycznej oraz wzajemnego otwarcia rynków (kwestie dyskutowane w ramach dialogu energetycznego ulegają w miarę potrzeb modyfikacjom). Struktura instytucjonalna dialogu jest stosunkowo elastyczna, tak aby umożliwić włączenie jak najszerszego grona zainteresowanych. Jego koordynatorami są minister energetyki Rosji i komisarz Unii Europejskiej ds. energii (za każdym razem osoby odpowiedzialne za dialog energetyczny UE – Rosja są mianowane *ad personam*). Podstawowym szczeblem dialogu są grupy tematyczne: ds. rynków energetycznych i strategii, ds. energii elektrycznej, ds. energii nuklearnej oraz efektywności energetycznej i innowacji.

W sposób oczywisty w ramach dialogu odzwierciedlenie znajdują różnice interesów występujące między Unią Europejską a Rosją. Przykładem jest tu dążenie Unii, która otworzyła swój rynek energetyczny na surowce z Rosji (największy na świecie zintegrowany i zliberalizowany rynek energii i gazu), do symetrycznego otwarcia przez Rosję swojego rynku dla inwestorów z Zachodu oraz rezygnacji przez Rosję z monopolu transportowo-eksportowego: Gazpromu w sektorze gazowym oraz Transnieftu w sektorze naftowym. Obawy Unii Europejskiej związane z monopolizacją rosyjskiego sektora paliwowo-energetycznego pogłębia fakt, że nie sprzyja on inwestycjom zagranicznym, które są niezbędne dla zapewnienia w przyszłości zdolności tego sektora do zaspokajania rosnącego popytu Unii na surowce energetyczne.

Kolejną kwestią sporną diskutowaną na forum dialogu jest ratyfikacja przez Rosję Karty Energetycznej oraz przyjęcie protokołu tranzytowego, na co naciska Unia Europejska. Opory Rosji przed ratyfikacją Karty Energetycznej „wynikają z braku gotowości [...] do przyjęcia wielu zobowiązań traktatowych, zwłaszcza odnoszących

się do dwóch obszarów – ochrony zagranicznych inwestycji oraz tranzytu i inkorporowania tych regulacji do wewnętrznego porządku prawnego²⁹.

Odnosnie do protokołu tranzytowego główna kwestia sporna dotyczy pierwszeństwa dostępu do sieci transportowej (Unia proponuje, aby w przypadku niewystarczających mocy przesyłowych pierwszeństwo miała firma, która więcej zapłaci, Rosja z kolei chciała, aby pierwszeństwo miały firmy, które wcześniej miały prawo dostępu do sieci i muszą się wywiązać z kontraktów długoterminowych) oraz klauzuli integracyjnej (zgodnie z tą klauzulą jeśli odbiorcą byłby jeden z krajów członkowskich Unii, to granicą dla tranzytu byłby zewnętrzne granice Unii, w ten sposób w przypadku dostaw gazu z Rosji do Europy Zachodniej takie kraje jak Polska czy Słowacja nie byłby traktowane jako kraje tranzytowe, ale jako odbiorcy, na co nie chce zgodzić się Rosja). Ponadto przyjęcie przez Rosję zasad Karty Energetycznej oraz protokołu tranzytowego wymagałoby od Rosji rezygnacji z ograniczania dostępu do sieci przesyłowej dla środkowoazjatyckich surowców i zrównania taryf tranzytowych z wewnętrznymi taryfami transportowymi (mogłoby to doprowadzić do tego, że gaz środkowoazjatycki byłby tańszy od rosyjskiego).

Inną formą presji Unii na Rosję (obok ww. zawierania traktatów międzynarodowych) jest trzeci pakiet liberalizujący rynek energii i gazu oraz będąca jego częścią tzw. klauzula państwa trzeciego. Przyświecała tego typu działaniom następująca logika: skoro Rosja nie zamierza zrestrukturyzować monopolii i liberalizować rynku na wzór Unii Europejskiej, to przynajmniej na rynku unijnym koncerny rosyjskie będą musiały dostosować się do rygorystycznych reguł zliberalizowanego rynku.

Kolejnym krokiem w relacjach Rosja – Unia Europejska w zakresie polityki energetycznej było podpisanie w marcu 2013 r. przez komisarza Unii Europejskiej ds. energii i ministra ds. energetyki Rosji dokumentu o współpracy energetycznej do 2050 r. „Roadmap EU Russia Energy Cooperation untill 2050”. Nie jest to prawnie wiążąca umowa, a jedynie dokument mówiący o przyszłych kierunkach współpracy. Czytamy w nim, że rozwój długoterminowej współpracy energetycznej (dot. elektryczności, gazu, ropy, węgla, OZE, efektywności energetycznej) jest dla obu stron konieczny i zaowocuje powstaniem w 2050 r. paneuropejskiego subkontynentu energetycznego. Strategia zakłada, że do tego czasu nastąpi zintegrowanie infrastruktury, ujednoczenie standardów i otwarcie rynków, a zależność dostawca–odbiorca zastąpi kooperacja, co przełoży się na wzrost gospodarczy i poprawę stabilności zarówno Unii, jak i Rosji. W przyjętej strategii fundamentalne znaczenie ma założenie, że Unia utrzyma wysoki stopień importu rosyjskich surowców w zamian za wdrożenie i promowanie OZE w Rosji.

²⁹ K.M. Prońska, op.cit., s. 130.

Ważnym czynnikiem wpływającym, jeśli nie decydującym, na przyszły kształt relacji Unia Europejska – Rosja w sferze energetyki będzie wszczęte przez Komisję Europejską w dniu 4 września 2012 r. postępowanie antymonopolowe przeciwko Gazpromowi (wszczęcie postępowania jest konsekwencją przeprowadzonych we wrześniu 2011 r. niespodziewanych kompleksowych kontroli w siedzibach spółek koncernu oraz jego partnerów handlowych). Ewentualna decyzja stwierdzająca naruszenie unijnego prawa konkurencji może skutkować nie tylko nałożeniem na Gazprom wielomiliardowych kar, ale również ograniczeniem jego dalszej ekspansji na rynek europejski (przejmowanie aktywów zagranicznych spółek) i utrudnianie pozyskanie inwestorów dla realizacji kapitałochłonnych przedsięwzięć (rozbudowa sieci gazociągowej i zagospodarowanie nowych złóż)³⁰.

Składną należy również zauważyć pewną asymetryczność stosunków Unia Europejska – Rosja na korzyść Rosji przejawiającą się chociażby we wspomnianym już szybszym otwieraniu się rynku unijnego dla eksportu rosyjskiego niż rynku rosyjskiego na eksport z Unii. Zgoda Unii na przyjęcie tego typu rozwiązania czy odejście ze strony Komisji Europejskiej od utartego schematu w przypadku podpisywania umów z krajami trzecimi (wcześniejsze członkostwo danego kraju w Międzynarodowym Funduszu Walutowym, Banku Światowym i WTO, najpierw podpisanie umów o charakterze politycznym, a dopiero później porozumień dotyczących liberalizacji wymiany handlowej) świadczy o specjalnym statusie Rosji w kontaktach zewnętrznych Unii³¹.

Reasumując, z punktu widzenia Unii Europejskiej odnośnie do przypadku bezpieczeństwa dostaw gazu najważniejsze wydaje się być zwiększenie elastyczności dostaw i liczby głównych dostawców. Biorąc pod uwagę ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa dostaw, podstawowe znaczenie dla Unii ma liberalizacja rynku i wprowadzenie większej konkurencji, co powinno wpłynąć na większą elastyczność klauzul zawartych w kontraktach długoterminowych. W związku z powyższym przyszłe znaczenie Rosji jako eksportera surowców energetycznych oraz poziom uzależnienia Europy od importu z Rosji będą zależeć od trzech grup czynników związanych z:

- sytuacją energetyczną i polityką Unii, tj. poziomem zapotrzebowania na energię pierwotną w UE, rozwoju technologicznego, w tym rozwoju produkcji OZE i paliw niekonwencjonalnych, zwłaszcza gazu łupkowego, powstania nowych połączeń infrastrukturalnych z rynkiem LNG oraz regionami produkcji takimi jak Azja Centralna,

³⁰ J. Ćwiek-Karpowicz, A. Gawlikowska-Fyk, *Spór Komisji Europejskiej z Gazpromem – konsekwencje dla rozwoju rynku gazu w Europie*, „Biuletyn PISM” 2012, nr 79.

³¹ Szerzej na ten temat patrz K. Żukrowska, *Bezpieczeństwo energetyczne, w: Bezpieczeństwo międzynarodowe – przegląd aktualnego stanu*, Wydawnictwo IUSatTax, Warszawa 2011, s. 418–419.

- polityką energetyczną Rosji, tj. rozwojem jej zdolności produkcyjnych i eksportowych,
- globalnymi trendami popytowo-podażowymi³².

Biorąc pod uwagę wymienione czynniki, a także dynamikę zmian na światowym i europejskim rynku energetycznym ostatniej dekady, nie można jednoznacznie stwierdzić, czy zależność Unii Europejskiej od importu surowców z Rosji wzrośnie w perspektywie długoterminowej. Wydaje się jednak, że choć wolumen eksportu z Rosji będzie się zwiększał, to polityka dywersyfikacji dostawców prowadzona przez Unię będzie skutkować raczej zmniejszeniem udziału Rosji w strukturze importu i zwiększeniem udziału krajów Azji Centralnej oraz państw eksportujących LNG z obszaru Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej, a także przez Atlantyk z Nigerii i Trynidadu. Z pewnością natomiast Rosja pozostanie kluczowym dostawcą na rynek europejski, o czym decydują istniejące powiązania infrastrukturalne, inwestycyjne i handlowe (kontrakty długoterminowe).

Podsumowanie

Rosja i Unia są silnie zależne od siebie nawzajem w sferze energetycznej. Związek taki określa się jako współzależność³³. Współzależność tworzy więzi poprawiające bezpieczeństwo wzajemnych relacji w porównaniu z więziami o charakterze zależności. Z jednej strony zapotrzebowanie Unii na energię sprawia, że potrzebuje ona Rosji jako zasobnego źródła surowców energetycznych, z drugiej strony Rosja potrzebuje zarówno unijnego rynku zbytu dla swoich surowców, jak i inwestycji oraz dostępu do nowoczesnych technologii umożliwiających modernizację sektora paliwowo-energetycznego.

Pisząc o polityce energetycznej Unii Europejskiej oraz jej zależności od dostaw surowców energetycznych z Rosji, należy mieć na względzie, że choć większość krajów członkowskich uzależniona jest w dużej mierze od rosyjskich dostaw, to ewentualne zakłócenia w dostawach w różnym stopniu oddziaływałyby na bezpieczeństwo energetyczne tych krajów. Elastyczność krajów w zakresie zaopatrzenia w surowce energetyczne jest zależna od zakresu dywersyfikacji źródeł importu, ilości możliwych połączeń infrastrukturalnych, wielkości dodatkowej mocy przesyłowej zainstalowanych w danym kraju. Zatem pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi

³² K.M. Prońska, op.cit., s. 273.

³³ R. Keohane, J. Nye, *Power and Interdependence*, 11th ed., Pearsons 2011.

występują znaczące różnice w zakresie możliwości elastycznego reagowania na ewentualne zakłócenia dostaw. W ujęciu regionalnym kraje kontynentalnej Europy Zachodniej są z reguły lepiej przygotowane do działań antykryzysowych niż kraje Europy Środkowowschodniej i Południowo-Wschodniej. W tym kontekście należy zauważyć, że Rosja w swojej dyplomacji energetycznej również rozróżnia na terenie Unii trzy grupy państw członkowskich: 1) kraje Europy Zachodniej, 2) kraje Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej, 3) trzy kraje nadbałtyckie.

Unia Europejska i Rosja są współzależne w sferze energetycznej, powiązane siecią połączeń infrastrukturalnych, kontraktów długoterminowych, realizowanych wspólnie projektów energetycznych, komplementarności importowo-eksportowej. Pomimo deklarowanych przez obydwie strony dążeń do dywersyfikacji odpowiednio dostawców i rynków zbytu napotykać one w tych dążeniach poważne ograniczenia: geograficzne, techniczne, ekonomiczne, co w rezultacie utrwała dwustronną współzależność. Niemniej trudno jest w tym wypadku mówić o symbiotycznej współpracy, ale raczej o „dylemacie bezpieczeństwa energetycznego”³⁴. Jest to stan, w którym Rosja, podejrzewając Unię Europejską o dążenie do ograniczenia importu rosyjskich surowców, przygotowuje się na wypadek tego rodzaju działań, jako mogących zagrozić jej bezpieczeństwu, strasząc dywersyfikacją rynków zbytu, co z kolei powoduje, że Unia również staje się podejrzliwa względem Rosji i sama zaczyna przygotowywać się do sytuacji, w której Rosja ograniczy dostawy na rynek europejski (lub w odwrotnej kolejności).

Słowa kluczowe:

bezpieczeństwo energetyczne UE, bezpieczeństwo dostaw surowców energetycznych do UE, rosyjska polityka energetyczna, rola Rosji w bezpieczeństwie energetycznym UE

Energy security in Russian–EU relations in the context of import–export interdependencies

The paper is dealing with the role of energy security questions within EU–Russia relations, particularly in the context of their import–export interdependence. The article is concentrating on the oil and gas sectors as this two branches play

³⁴ K.M. Prońska, op.cit., s. 231.

crucial role in EU–Russia energy relations. The paper is also analyzing the importance of Russian oil and gas sectors for the Russian economic security in general. By describing the problems of those two sectors, author is showing on the one hand threats for further Russian economic development and on the other hand risk for EU energetic security. Since EU is the biggest consumer of Russian energy resources and Russia is the biggest supplier of EU energy resources, problems of Russian energy sector strongly influence EU energy security. The article is analyzing this interdependencies.

Keywords:

economic security, European energetic security, energy security of supply, Russian energy sector, Russia in European energy sector

La sécurité énergétique dans les relations entre la Russie et l'UE dans le contexte de l'interdépendance entre l'importation et l'exportation

L'article traite du rôle de la sécurité énergétique dans les relations UE-Russie, notamment dans le cadre de leur interdépendance entre l'importation et l'exportation. L'article se concentre sur les secteurs du pétrole et du gaz, parce qu'ils jouent un rôle crucial dans les relations énergétiques entre l'UE et la Russie. L'auteur tente d'analyser la relation entre ces secteurs et la sécurité économique de la Russie. À cette fin, il décrit les principaux problèmes / menaces pesant sur ces secteurs, qui constituent également un défi important pour la sécurité économique et énergétique de la Russie, et indirectement pour l'Union européenne. L'article discute l'importance de l'Union européenne en tant que bénéficiaire des ressources énergétiques russes pour le développement économique de la Russie ainsi que l'importance de la Russie en tant que fournisseur majeur d'énergie pour la sécurité énergétique de l'UE.

Mots-clés:

sécurité énergétique de l'UE, sécurité de l'approvisionnement énergétique de l'UE, politique énergétique russe, le rôle de la Russie dans la sécurité énergétique de l'UE

Энергетическая безопасность в отношениях между Россией и Европейским Союзом в контексте экспортно-импортных взаимозависимостей

В статье рассматривается вопрос об энергетической безопасности и процессе формирования отношений Европейского Союза и России в области энергетической политики, в частности, в контексте их импортно-экспортной взаимозависимости. В центре внимания автора оказываются два сектора: нефть и газ, как важнейшие элементы этих отношений. В настоящей работе была предпринята попытка изучения связи между российским топливно-энергетическим комплексом и экономической безопасностью России, в том числе указывая на основные проблемы/угрозы для этого сектора, которые, одновременно, являются вызовом для энергетической и экономической безопасности России и, косвенно, для Европейского союза, непосредственно влияя на энергетические отношения Россия – ЕС. В статье также поднят вопрос о значении ЕС, как получателя энергоресурсов, для экономического развития России и, с другой стороны, значении России, как их основного поставщика, для энергетической безопасности ЕС.

Ключевые слова:

экономическая безопасность, европейская энергетическая безопасность, безопасность энергетических поставок